

УДК 347.131

Д.О. Маріцкандидат юридичних наук
Академія муніципального управління, м. Київ**ПРЕКЛЮЗИВНІ СТРОКИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ**

У статті досліджено питання ролі присічних строків у цивільному праві України. Запропоновано визначення поняття присічного строку, проаналізовано судову практику, сформульовано основні ознаки присічного строку, а також ознаки, які відмежовують його від строків позовної давності.

Ключові слова: строк, присічний строк, строк позовної давності, суб'єктивне право.

I. Вступ

У давньоримському праві строком (або терміном) називалась майбутня й неминуча подія, від настання якої залежав початок чи кінець дії або будь-якого правового акту. Іншими словами, строк представляв собою часовий проміжок, який відокремлював момент укладення договору від моменту початку чи від моменту закінчення його дії. Саме тому строки зазначались у договорі для визначення або початку, або закінчення взятих зобов'язань. Строки, які визначали момент, відколи повинно було початись зобов'язання, називались відкладальними чи суспензивними, а строки, які визначали момент їх закінчення, – скасовувальними чи резолютивними [13, с. 234]. У римському праві чинність договору могла залежати від настання певного строку. Умови й строки були подібні між собою. Відмінність полягала лише в тому, що умова може настати або не настати, а строк завжди настане, хоч може бути невідомим. Договори, не обтяжені умовами й строками, називалися чистими [9, с. 381].

Виділялися також договірні строки як договірні періоди чи моменти часу, визначені сторонами за їх взаємною угодою. Тому у відновленні такого підходу простежується прояв наступництва, що підкреслює високий рівень досягнень тогочасної цивілістики [18, с. 174]. Говорячи про строк, ми використовуємо це слово в подвійному значенні: як проміжок часу календарний день, від якого обчислюється визначений проміжок часу, чи у який виникають, змінюються чи припиняються правовідносини [1, с. 147].

Строки та терміни, як надзвичайно вагома юридична категорія, закріплюються нормами цивільного законодавства з метою врегулювання темпоральних показників цивільних правовідносин. Законодавче закріплення строків та термінів викликає багато проблем у їх практичному застосуванні, теоретичному визначенні, а також у процесі

обчислення. Зокрема, у контексті змін, які внесені до Господарсько-процесуального кодексу (далі – ГПК України). Питанню строків і термінів у цивільному праві присвячені праці Т.В. Вахонєвої, В.П. Грибанова, М.О. Гурвича, О.С. Іоффе, О.О. Красавчинова, Л.А. Лунца, В.В. Луця, З.В. Ромовської, Р.О. Халфіної, Н.П. Фрідман, О.В. Шовкової. Дослідження зазначених учених стосувались строків у цивільному праві як загальної темпоральної категорії.

II. Постановка завдання

Ця стаття присвячена присічним строкам та їх особливостям, тому визначені такі завдання, які необхідно з'ясувати: сформулювати визначення присічного строку; сформулювати ознаки присічних строків; проаналізувати судову практику; визначити наслідки впливу присічного строку; визначити місце присічного строку у класифікації строків у цивільному праві.

III. Результати

Стаття 251 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) містить визначення строку й терміну, підкреслено їх принципова різниця. Строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язано дію чи подія, яка має юридичне значення. Визначення терміну взагалі можна назвати новим для цивільного права, тому що традиційно воно не виділялося окремо, а висвітлювалося як складова частина строку [20, с. 215].

Цивільно-правові строки численні й різноманітні. Відповідно й призначення строків є різним. Як зазначав В.П. Грибанов, одні з них визначають виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, інші – передбачають часові межі їх здійснення, треті – надають учасникам цивільних правовідносин необхідний час для захисту їх порушених прав [3, с. 247]. Значна кількість строків закріплена в кодексах, законах, підзаконних нормативних актах. Поняття “строк” має подвійний зміст і використову-

ється в багатьох значеннях. Час як фундаментальне поняття здавна приваблювало увагу філософів, соціологів, психологів, юристів та представників інших наук. Однак, незважаючи на це, природа часу в загальнофілософському змісті залишається спірною.

Різноманітність строків, які регулюються нормами цивільного права, зумовлює потребу в їх класифікації. З.В. Ромовська класифікує строки залежно від того, ким вони встановлені, зокрема: на законні; договірні; загальні; внутрішні; окремі; гарантійні строки; строки придатності; перетинальні [14, с. 486, 487, 488]. В.О. Процевський, О.В. Гаврилук види строків класифікують за: ступенем визначеності – на імперативні й диспозитивні; відповідно до правових наслідків – правовстановлюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі; абсолютно визначені (встановлюються вказівкою на календарну дату); відносно визначені (встановлюються вказівкою на подію, що повинна відбутися або визначенням строку оціночним поняттям “негайно”, у “розумний строк”) й невизначені (коли строк взагалі не встановлюється) [12, с. 87].

Серед правил, які регулюють строки здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, розрізняють дві основні категорії: позовну давність і присічні строки. Доводиться між тим визнати, що цивілістична теорія не дає роз'яснень, за якими можна було б розрізнити два вказаних строки [4, с. 3, 4]. Р.Б. Шиска правоприпиняючі (строки здійснення цивільних прав) ототожнює з преклюзивними (погашуючими) строками [17, с. 634]. Вважаємо, що таке ототожнення не є можливим, адже зі спливом правоприпиняючого строку стороні, яка прострочила виконання або виконала його частково, може бути наданий пільговий строк для його виконання, на відміну від присічного строку, який не може бути зупиненим, зміненим (продовженим), перерваним. Закінчення присічного строку призводить до припинення суб'єктивних прав і обов'язків.

На сьогодні, хоча законодавець не користується терміном “присічні строки”, він широко вживається в цивільно-правовій науці. Аналіз судової практики свідчить про використання терміну “присічний строк”, а не термінів “преклюзивний” чи “присікальний”.

Так, колегія суддів констатує, що ч. 2 ст. 93 ГПК України містить обмеження строку, протягом якого може бути відновлено пропущений процесуальний строк на стадії перегляду судових рішень в апеляційному порядку. Відновлення пропущеного строку подання апеляційної скарги або внесення апеляційного подання можливе лише протягом трьох місяців з дня прийняття рішення місцевим господарським судом. Зазначений

тримісячний строк є присічним і відновлено не підлягає [10].

Зауважимо, що на сьогодні, згідно зі змінами, які були внесені до ст. 93 ГПК України, апеляційна скарга подається на рішення місцевого господарського суду – протягом десяти днів, а на ухвалу місцевого господарського суду – протягом п'яти днів з дня їх оголошення місцевим господарським судом. Апеляційна скарга, яка подана після закінчення встановлених строків, залишається без розгляду, якщо апеляційний господарський суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для відновлення строку, про що приймається ухвала. Отже, такий строк не є присічним, оскільки може бути відновленим.

Так, апелянтом оскаржується ухвала господарського суду Львівської області від 16.11.2009 р. Апеляційна скарга на цю ухвалу подана 11.10.2011 р., тобто більше ніж через півтора роки після її винесення та набуття нею законної сили. ГПК України в редакції закону, чинного на той час, передбачав присічний тримісячний термін з дня прийняття рішення місцевим господарським судом на відновлення пропущеного строку подання апеляційної скарги. Відповідно до п. 2 Перехідних положень Закону України “Про судоустрій та статус суддів” від 07.07.2010 р. судові рішення, прийняті судами першої інстанції до набрання чинності цим Законом, набирають законної сили й можуть бути оскаржені в апеляційному порядку протягом строків, що діяли до набрання чинності цим Законом. Згідно зі ст. 58 Конституції України закони й інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Тому апеляційний суд вважає, що ухвала господарського суду Львівської області від 16.11.2009 р. повинна переглядатись за правилами процесуального закону в редакції, що діяла до 30.07.2010 р., згідно якого пропущений термін є присічним і поновленню не підлягає. Аналогічної правової позиції дотримується Вищий Господарський Суд України в постанові від 09.11.2010 р. по справі № 4/32–497 [5].

Наведемо інший приклад. Так, відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону України “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)”, заява про визнання угод недійсними подається будь-яким з учасників аукціону, конкурсу або органом приватизації в місячний строк з дати проведення аукціону, завершення конкурсу. Оскільки встановлений місячний строк є присічним і до нього не можуть застосовуватись правила перебігу й відновлення строків позовної давності та враховуючи, що позивач звернувся в лютому 2005 р. з позовною вимогою про визнання договору купівлі-продажу від 24.12.2004 р. недійсним, тобто з пропуском

місячного строку від дати завершення конкурсу, судова колегія погоджується з висновком суду першої інстанції в цьому випадку про відмову в задоволенні позову й у цій частині [11].

З.В. Ромовська вважає цей термін, походження якого пов'язано із російським словом “пресекагельный”, невдалим і пропонує як аналог використовувати назву “перетинальний” [14, с. 488]. Також у літературі вживається словосполучення “присічні строки” [8, с. 424]. Термін “присічні строки” походить від більш точного терміну “преклюзивні строки”, який походить від латинського *praeccludere*, що в перекладі означає чинити опір, перетинати. До присічних строків можуть бути віднесені такі строки, значення яких полягає в тому, щоб припинити дію за певних обставин. В.П. Грибанов вважав, що присічні строки в цивільному праві – це не звичайні строки здійснення суб'єктивних цивільних прав, а особливі строки, зі впливом яких перетинається шлях, присікається існування суб'єктивного цивільного права [3, с. 258–259]. Н.П. Фрідман на підставі аналізу законодавства зробила висновок про те, що в цивільному праві відсутня норма, яка б визначала загальні правила використання, обчислення присічних строків і їх тривалості. Вони встановлюються нормами права, які регулюють окремі види суспільних відносин. За змістом норми права, в якій називається присічний строк, зрозумілі наслідки його спливу. Вони завжди мають правоприпиняючий характер [16, с. 25].

Суттєвою ознакою присічного строку є встановлення відповідної межі існування та здійснення суб'єктивного права (обов'язку) в часі, яка розрахована на тривалість вимоги, яка обслуговується. Присічні строки в багатьох випадках встановлюються за домовленістю сторін, а у випадках, коли вони встановлюються нормою права, остання, як правило, має диспозитивний характер [4, с. 41]. Присічними строками називають строки, які є не лише строками для здійснення права, але й строками існування самого права [1, с. 159].

На наш погляд, можна було б сформулювати таке визначення присічного строку. Отже, присічний строк – це строк, який встановлюється законом або договором як межа існування та здійснення суб'єктивного права або обов'язку в часі, зі впливом якого припиняється суб'єктивне право чи суб'єктивний обов'язок.

Р.А. Майданик відзначає, що юридична сутність (природа) правових аномалій полягає в існуванні відхилення від загального правила у змісті, суб'єктному складі, будь-якому іншому елементі правовідносин [7, с. 51]. Водночас можна стверджувати, що на відміну від строків позовної давності, присічні строки – це строки існування прав і

обов'язків, на які не поширюються загальні правила щодо зупинення, перерви чи поновлення строків позовної давності. У літературі пропонується така класифікація присічних строків: 1) строки, протягом яких виконання обов'язку веде до припинення суб'єктивного права; 2) строки, в які невиконання обов'язку є перешкодою для виникнення суб'єктивного права; 3) строки, в які нездійснення права викликає припинення цього права; 4) строки, протягом яких право припиняється на певний час, а потім продовжує своє існування [6, с. 89].

У літературі існує думка, що від строків здійснення суб'єктивних прав слід відрізнити присічні строки. Вони також надають правомочній особі чітко відведений час для реалізації свого права. Однак, якщо строки здійснення прав визначають нормальний перебіг цих прав, то присічні строки мають на меті дострокове припинення суб'єктивних прав у випадку їх невиконання чи неналежного виконання [15, с. 305]. Аналогічну позицію підтримує Н.В. Черногор. На її думку, присічні строки мають своє призначення в достроковому припиненні суб'єктивних прав у разі їх нездійснення чи неналежного здійснення [21, с. 9].

На наш погляд, присічні строки не мають на меті дострокове припинення суб'єктивних прав у разі їх невиконання чи неналежного виконання. Лише із закінченням присічного строку, який встановлений законом або договором, одна зі сторін втрачає право на пред'явлення вимог, які вона могла б пред'явити в межах встановленого строку. У сучасних законодавчих та нормативно-правових актах присічні строки встановлені в поодиноких нормах, тобто не мають широкого застосування, наприклад, у ст. 1281 ЦК, абз. 1 ч. 3 ст. 680 ЦК.

Наведемо такий приклад. Якщо протягом шести місяців від дня опублікування оголошення власник або інша особа, яка має право вимагати повернення транспортного засобу, не будуть виявлені або не заявлять про свої права на транспортний засіб, міліція має право продати його, а суму виторгу внести на спеціальний рахунок банку. Якщо протягом трьох років колишній власник транспортного засобу не вимагатиме передання йому суми виторгу, ця сума переходить у власність територіальної громади, на території якої було знайдено транспортний засіб (ч. 3 ст. 338 ЦК). Ця норма ілюструє не лише присічні строки, коли закінчення присічного строку припиняє існування самого права, а й правозмінючі строки, коли із закінченням одного строку – виникає інший. В одному випадку особа позбавляється права власності на річ, а в іншому – суми виторгу від реалізації транспортного засобу.

У результаті викладеного доходимо до таких висновків: під присічним строком слід розуміти строк, який встановлюється законом або договором як межа існування та здійснення суб'єктивного права або обов'язку в часі, зі спливом якого припиняється суб'єктивне право чи суб'єктивний обов'язок; головною ознакою досліджуваного строку є те, що він не може бути зупиненим, зміненим (продовженим), перерваним; присічний строк відноситься до строків існування та здійснення цивільного права; наслідком спливу присічного строку є припинення суб'єктивного права чи суб'єктивного обов'язку сторін у цивільних правовідносинах і відповідно на такі строки не поширюються строки позовної давності; динамічні зміни, які відбуваються в національному законодавстві дають змогу дійти висновку, що процесуальні строки, які визначались як присічні в контексті ст. 93 ГПК України відповідно до внесених змін до зазначеної статті на сьогодні такими вже не являються.

Список використаної літератури

1. Агарков М.М. Гражданское право / М.М. Агарков. – М., 1938. – Ч. 1. – 279 с.
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
3. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав / В.П. Грибанов. – М. : Статут, 2000. – 411 с.
4. Гурвич М.А. Пресекательные сроки в советском гражданском праве / М.А. Гурвич. – М., 1961. – 79 с.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18832134>. – Назва з екрана.
6. Луць В.В. Строки в цивільних правовідносинах : конспекти лекцій з спец. курсу : для студ. юрид. фак. / В.В. Луць. – Львів : Львівський державний університет ім. І. Франка, 1992. – 107 с.
7. Майданик Р.А. Цивільно-правові аномалії: поняття, природа, класифікація / Р.А. Майданик ; за ред. В.В. Луця // Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності. – К. : НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. – 300 с.
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / [В.В. Луць та ін.] ; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – 3-є вид., перероб. і доповн. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – Т. 1. – 832 с.
9. Підпригора О.А. Римське право : підручник / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 528 с.
10. Постанова Вищого Господарського суду України. Справа № 3/319-08 15 липня 2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Вищого Господарського Суду України. – Режим доступу: http://arbitr.gov.ua/docs/28_2877943.html // – Назва з екрана.
11. Постанова Вищого Господарського суду України. Справа № 20-12/077 19 січня 2006 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Вищого Господарського Суду України. – Режим доступу: http://arbitr.gov.ua/docs/28_1162075.html // – Назва з екрана.
12. Процевський В.О. Цивільне право України : навч. посіб. : у 2 т. / В.О. Процевський, О.В. Гаврилук. – Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2007. – Т. 1. – 292 с.
13. Пухан Иво. Римское право (базовый учебник) / Иво Пухан, Мирьяна Поленак-Акимовская Мирьяна ; пер. с македон. В.А. Томсинова, Ю.В. Филиппова. – М. : ИКД “ЗЕРКАЛО-М”, 2003. – 448 с.
14. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина: академ. курс : підручник / З.В. Ромовська. – 2-ге вид., доповн. – К. : Алерта, 2009. – 594 с.
15. Сергеев А.П. Гражданское право : учебник / А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой. – 5-е изд., перераб. и доповн. – М. : ПБОЮЛ Л.В. Рожников, 2000. – Т. 2. – 720 с.
16. Фридман Н.П. Сроки в гражданском праве / Н.П. Фридман. – М., 1986. – 67 с.
17. Шишка Р.Б. Цивільне право України : курс лекцій: у 6 т. / [Р.Б. Шишка, О.Л. Зайцев, Є.О. Мічурін ; за ред. Р.Б. Шишки та В.А. Кройтора]. – 2-е вид., випр. та доповн. – Харків : Еспада, 2008. – Т. 1. – 680 с.
18. Шовкова О.В. Строки і терміни як категорії цивільного права / О.В. Шовкова ; відп. ред. В.Я. Тацій // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2005. – Вип. 74. – С. 171–176.
19. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–4. – Ст. 356.
20. Цивільний кодекс України: Коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонов, О.М. Калітенко. – Одеса : Юридична література, 2004. – 1112 с.
21. Черногор Н.В. Строки та терміни у спадковому праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н.В. Черногор. – Одеса, 2011. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 24.07.2013.

Мариц Д.А. Преклюзивные сроки в гражданском праве

Гражданско-правовые сроки весьма разнообразны. Они могут классифицироваться по способам исчисления, основаниям установления, характеру определения, по назначению. Статья посвящается преклюзивным (пресекательным) срокам. Пресекательные (преклюзивные) сроки – это сроки, которые устанавливают пределы существования субъективных гражданских прав. Они предоставляют управомоченным лицам строго определенное время для их реализации под угрозой прекращения этих прав.

В статье предложено определение понятия преклюзивного срока, проанализована судебная практика, сформулированы основные признаки преклюзивного срока, а также признаки отличающие от сроков исковой давности.

Ключевые слова: срок, преклюзивный срок, срок исковой давности, субъективное право.

Maritz D. Preclusive terms in civil law

There were many attempts in literature to define the place of terms within the system of the law facts. The problem lays in the complexity of subjective-objective nature of terms: voluntary definition of terms and according to the physics laws unregulated flow of time.

Civil law settings of terms may vary. They are classified according to the way of calculation, setting, character of estimation, and purpose. The article is devoted to preclusive (suppression) terms, which can be defined as time periods during which subjective civil rights are valid. The term "prescription" is derived from the more precise term "preclusive term" which in turn is derived from Latin verb "praeccludere" which is translated as "to hinder". The term "prescription" is referred to the laws which social meaning is to stop some law processes under certain circumstances. The term "prescription" is related to the limits of subjective civil law and is defined as a definite period of time that is allocated for an authorized person to execute his or her right (law interest) under threat of the loss of that right (loss of the interest). The law consequences as premature loss of right depict prescription term as a sanction for not exercising certain rights as well as a stimulus for an authorized person.

Strictly defined period of time is allowed to authorized persons for realization of these rights. For example, claims relating to quality and quantity of goods delivered. If a specified by law period is related to a right connected to other rights of setting, protection or change of other rights, it is a preclusive term rather than term of limitation. This may be notification or other action.

Preclusive term thus differs from term of limitation due to its aim. While after term of limitation ending the right itself still exists, though not applicable, after preclusive term ending there is no relevant right at all. Preclusive term cannot be extended, changed or terminated. After 6 months which are allowed for inheritance the right to inherit is disabled. These terms are, in fact, sanctions for improper realization or unfulfillment of the rights, which, as a rule, terminate the subjective right itself. It is rarely encountered exception, which should not be confused with terms of civil rights with other purposes. Application of both preclusive term and term of limitation is impossible.

This article defines preclusive term, analyses court practices, formulates main features of preclusive term, also shows the difference between preclusive term and term of limitation.

Key words: period, preclusive term, subjective right.